

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБНИХ ДОГОВОРІВ З ОГЛЯДУ НА СУДОВУ ПРАКТИКУ

Анотація

У статті проаналізовано судову справу з приводу визнання шлюбного договору недійсним, розглянуту Верховним Судом України.

Ключові слова: шлюбний договір, Сімейне право, Верховний Суд України, майно, судова справа.

Abstract

The article analyzes the court case concerning the invalidation of the marriage contract, considered by the Supreme Court of Ukraine.

Key words: marriage contract, Family law, Supreme Court of Ukraine, property, court case.

Вступ

Проблема шлюбного договору є доволі актуальною темою нашого сьогодення, адже воно покликане розв'язувати низку особистих майнових взаємин між особами, котрі перебувають у шлюбі. У нашому законодавстві містяться спеціальні нормативно-правові акти, що регулюють цю сферу. Насамперед – це Сімейний кодекс України та Цивільний кодекс України. Однак досить часто на практиці застосування цих норм ускладнюється тим, що законодавець апріорі не здатний передбачити усі пов'язані із шлюбним договором життєві ситуації. Це стає підставою до звернення до судів різних інстанцій, зокрема і до Верховного Суду. Саме останній з огляду на свій найвищий статус у судовій системі слугує як би прикладом для інших судових установ приймати мотивовані рішення із вкрай непростих судових справ. Відтак кожна розглянута Верховним Судом така справа має значний як пізнавальний, так і науковий інтерес.

Результати дослідження

Зокрема, доцільно розглянути правову позицію Верховного Суду, що викладена ним у постанові від 26.02.2020 у справі №755/19197/18 за позовом про визнання частково недійсним шлюбного договору (конкретних його пунктів) [1]. За обставинами судової справи, позивач та відповідач, перебуваючи у зареєстрованому шлюбі з 2009 року, 18.07.2018 уклали шлюбний договір. У позові один із подружжя просив визнати недійсними пункти 4 та 5 такого договору, обґрунтовуючи це тим, що наведені пункти ставлять його у вкрай невідгукне правове становище, порушують права та суперечать змісту чинного законодавства. А зокрема, відповідно до зазначених пунктів шлюбного договору було закріплено вимогу про «непоширення дії статті 60 СК України на нерухоме майно хоч і набуте подружжям під час шлюбу, яке вважатиметься особистою приватною власністю того з подружжя, на чие ім'я воно придбане та зареєстроване», а також про «непоширення дії статті 60 СК України на транспортні засоби та нерухоме майно, які будуть придбані подружжям після укладення шлюбного договору, та вважатимуться особистою приватною власністю того з подружжя, на чие ім'я придбані та/або зареєстровані, розпорядження таким майном та особистими майновими правами здійснюється на його власний розсуд».

Судом першої інстанції позовні вимоги задоволено та визнано частково недійсним шлюбний договір від 18 липня 2018 року, а саме пункт 4, пункт 5 вказаного договору, з моменту вчинення правочину. Суд апеляційної інстанції залишив апеляційну скаргу без задоволення, а рішення суду першої інстанції без змін. Відповідач, не погоджуючись зі змістом судових рішень, подав касаційну скаргу до Верховного Суду, у якій просить скасувати судові рішення судів обох інстанцій та ухвалити нове рішення, яким відмовити у задоволенні позову. Верховний Суд також залишив рішення судів обох інстанцій без змін, а касаційну скаргу без задоволення.

Ухвалюючи постанову по суті вимог скаржника, Верховний Суд здійснив аналіз як фактичних обставин справи, так і провів системний аналіз чинного законодавства, яке регулює проблематику укладення шлюбного договору. За результатами останнього суд касаційної інстанції висловив варту уваги правову позицію. Вона ґрунтується на наступному.

Частинами першою, дев'ятою статті 7 СК України встановлено, що сімейні відносини регулюються цим кодексом та іншими нормативно-правовими актами на засадах справедливості, добросовісності та розумності відповідно до моральних засад суспільства.

Серед загальних засад регулювання сімейних відносин у частині другій статті 7 СК України закріплена можливість урегулювання цих відносин за домовленістю (договором) між їх учасниками.

Стаття 9 СК України визначає загальні межі договірного регулювання відносин між подружжям, а саме: така домовленість не повинна суперечити вимогам СК України, іншим законам та моральним засадам суспільства. Під вимогами законів у цьому випадку слід розуміти імперативні норми, що встановлюють заборону для договірного регулювання відносин подружжя.

Більш детальна регламентація договірного регулювання відносин між подружжям викладена у статті 64 СК України. У частині першій цієї норми передбачено право дружини та чоловіка на укладення договорів між собою. Так, дружина та чоловік мають право на укладення між собою усіх договорів, які не заборонені законом, як щодо майна, що є їхньою особистою приватною власністю, так і щодо майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Договір, в тому числі шлюбний договір, насамперед, є категорією цивільного права, то відповідно до статті 8 СК України у випадках договірного регулювання сімейних відносин повинні застосовуватися загальні норми статей 3, 6 ЦК України щодо свободи договору, а також глав 52, 53 ЦК України щодо поняття та умов договору, його укладення, зміни і розірвання.

Частина третя статті 6 ЦК України передбачає, що сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд, надаючи, таким чином, особам право вибору: використати існуючі норми законодавства для регулювання своїх стосунків або встановити для цих стосунків власні правила поведінки.

Принцип свободи договору відповідно до статей 6, 627 ЦК України є визначальним та полягає у наданні особі права на власний розсуд реалізувати, по-перше, можливість укласти договір (або утриматися від укладення договору); по-друге, можливість визначити зміст договору на власний розсуд, враховуючи при цьому зустрічну волю іншого учасника договору та обмеження щодо окремих положень договору, встановлені законом.

Таким чином, сторони не можуть на власний розсуд врегулювати у договорі свої відносини лише у випадках, якщо існує пряма заборона, встановлена актом цивільного законодавства; заборона впливає із змісту акту законодавства; така домовленість суперечить суті відносин між сторонами.

Про необхідність застосування норм Цивільного кодексу України при визнанні шлюбного договору недійсним міститься вказівка і у статті 103 СК України.

Виходячи зі змісту статей 9, 103 СК України, статей 203, 215 ЦК України, підставою недійсності шлюбного договору є недодержання в момент вчинення стороною (сторонами) таких вимог: 1) зміст шлюбного договору не може суперечити законодавству України, а також моральним засадам суспільства; 2) волевиявлення кожного із подружжя при укладенні шлюбного договору має бути вільним і відповідати його внутрішній волі; 3) шлюбний договір має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним.

Норма статті 97 СК України надає подружжю право визначати у шлюбному договорі правовий режим майна, набутого до чи під час шлюбу, та не містить заборон або будь-яких обмежень цього права.

Частинами другою, третьою та п'ятою статті 97 СК України встановлено, що сторони можуть домовитися про непоширення на майно, набуте ними за час шлюбу, положень статті 60 цього Кодексу і вважати його спільною частковою власністю або особистою приватною власністю кожного з них. Сторони можуть домовитися про можливий порядок поділу майна, у тому числі і в разі розірвання шлюбу. Сторони можуть включити до шлюбного договору будь-які інші умови щодо правового режиму майна, якщо вони не суперечать моральним засадам суспільства.

Частинами четвертою, п'ятою статті 93 СК України передбачено обмеження щодо змісту шлюбного договору: по-перше, договір не повинен ставити одного із подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище порівняно із законодавством; по-друге, за шлюбним договором не може передаватись у власність одному із подружжя нерухоме майно та інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації.

Категорія «надзвичайно невідгідне матеріальне становище», вжита у частині четвертій статті 93 СК України, має оціночний характер і підлягає доведенню стороною відповідно до частини третьої статті 12 ЦПК України, та ці докази повинні бути оцінені судом у відповідності до норм цивільного процесуального законодавства.

Доводи касаційної скарги про те, що договір відповідає вимогам чинного законодавства є необґрунтованими, оскільки пункти 4, 5 спірного шлюбного договору суперечать вимогам статей 93, 97 СК України, у зв'язку з тим, що їх зміст ставить позивача у надзвичайно невідгідне матеріальне становище та передбачає перехід права власності на нерухоме майно, яке підлягає державній реєстрації.

Висновки

Отже, підсумовуючи наведене вище, відзначимо, що інститут шлюбного договору у сімейному праві попри те, що є у певній мірі новелою чинного нормативно-правового регулювання, на сьогодні широко застосовується членами подружжя для врегулювання своїх майнових відносин. Перенасиченість норм сімейного права оціночними судженнями та категоріями дозволяє недобросовісним особам використовувати шлюбний договір як інструмент для захисту особистих інтересів дуже часто у збиток для іншого з подружжя.

У таких випадках саме судові позови допомагають відновити порушене право, оскільки саме судові органи наділені повноваженнями вивчати всі докази і обставини справи у їх сукупності, надавати їм правову оцінку, та, що найважливіше – здійснювати системний аналіз чинного законодавства, застосовуючи його загальні принципи, принципи укладення договорів, які не достатньо врегульовані у сімейному, проте досить поширено закріплені у цивільному праві.

Як впливає із судової практики, що наведена вище, при укладенні шлюбних договорів обов'язково має бути дотриманий баланс між інтересами подружжя, не допустимим є при укладенні такого договору ставити іншого з подружжя у вкрай невідгідне становище, нехтувати загальними вимогами щодо укладення договорів, що чітко прописані у цивільному праві. Також не варто забувати про необхідність дотримання вимог законодавства, які передбачають чіткі правові режими майна, містять імперативні вимоги щодо майнових прав подружжя. Попри неоднозначність та оціночність поняття «вкрай невідгідне матеріальне становище», суди прагнуть максимально об'єктивно та неупереджено розглядати справи, забезпечивши максимальну рівність та недискримінаційність прав та інтересів подружжя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Постанова Верховного Суду 26 лютого 2020 року, справа № 755/19197/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88016384>

Герасимов Тимофій Юрійович – доктор історичних наук, доцент кафедри суспільно-політичних наук, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, Україна, e-mail: timger84@gmail.com

Кузнецов Всеволод Григорович – старший викладач кафедри філософії та гуманітарних наук, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, Україна, e-mail: okkuznetsov@rambler.ru

Gerasymov Tymophiy – doctor of historical sciences, assistant of professor of Social and Political Sciences, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: timger84@gmail.com

Kuznetsov Vsevolod – senior lecturer of Philosophy and Humanitarian Sciences, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: okkuznetsov@rambler.ru